

A SZŐKE TISZA pusztulása és a jogi felelősség kérdése

Furcsa mód épp' a laikus civil közösség hivatkozott internetes közösségi oldalain kommentelők részéről vetődött fel több alkalommal is annak az igénye, hogy a kulturális örökségi védelmet élvező, típusában az utolsó hajó végérvényes és visszavonhatatlan pusztulását okozó személyek és szervezetek felelősségre vonása megtörténjen. Ennek a hajó szempontjából már semmi jelentősége, de a jövőre nézve, hasonló értékek megőrzése során esetleg motiválóan hathat. Erre tekintettel indokolt röviden foglalkozni ezzel a kérdéssel is.

A hivatkozott internetes közösségi oldalak látogatói részéről az általános hozzáállás kb. a következő:

"Ennek a pusztításnak lesznek felelősei! Bíróságra visszük az ügyet és azért, ami itt történt 12 éven keresztül, az összes személy felelni fog."

A valóság ezzel szemben az, hogy 12 évre visszamenőleg biztosan nem fog felelni mindenki (a közönség természetes jogérzéke szerint bármennyire is megérdemelné ezt mindenki, aki tevőlegesen vagy mulasztásaival hozzájárult ahhoz, hogy ez a páratlan hajó elpusztult). Az általános elévülési idő ugyanis 5 év. Bűncselekmények esetén, ha a büntetési tétel 5 évnél hosszabb, akkor annak a felső határa. 12 éves büntetési tétel a magyar jogban nincs (25 éves van, de az az életfogytiglan - a SZŐKE TISZA kapcsán pedig nem követtek el olyan bűncselekményt, amit ilyen büntetéssel lehetne szankcionálni). A legközelebbi büntetési tételek a 10 év és a 8 év. Peres eljárás ettől függetlenül természetesen kezdeményezhető, de akkor is célszerű végiggondolni az alábbiakat: Mi lenne a per tárgya / jogcíme / kit hívnának (hívhatnának) perbe?

Tájékoztatásul a hatályos büntető törvénykönyv (1978. évi IV. törvény) néhány rendelkezése:

A Btk. **216. § Műemlék megrongálása**

- (1) Aki a tulajdonában álló műemléket megrongálja, büntetett követ el, és három évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő.
- (2) Aki az (1) bekezdés szerinti műemléket megsemmisíti, vagy annak olyan **helyrehozhatatlan károsodását idézi elő**, amelynek következtében az elveszti műemlék jellegét, öt évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő.

A Btk. **216/A. § Kulturális javak megrongálása**

- (1) Aki a tulajdonában álló, a kulturális javak körébe tartozó és **védett tárgyat megrongálja**, büntetett követ el, és három évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő.
- (2) Aki az (1) bekezdés szerinti tárgyat megsemmisíti, **vagy annak helyrehozhatatlan károsodását idézi elő**, öt évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő.

A fenti jogszabályok jelenthetnek egy fajta jogcímet, ám még ekkor is kérdés a per tárgya és a perbe hívott felek személye. Amennyiben a fenti jogcímre (műemlék megrongálására, illetve kulturális javak megrongálására) alapozzák a keresetet, akkor a per tárgya a védett kulturális javak fennmaradásához fűződő közérdek. Ezt sértették ugyanis a konkrét esetben a SZŐKE TISZA elsüllyedéséhez és megrongálásához vezető magatartásukkal azok, akik az adott magatartásokat megvalósították. A perlés azonban csak akkor vezethet eredményre (akkor fog a bíróság bárkit is elmarasztalni a fenti két törvényi tényállás vármelyike alapján), ha az alábbi feltételek teljesülnek:

- 1) A SZŐKE TISZA a kifogásolt magatartások elkövetésekor műemlék volt (216.§) vagy kulturális jószágnak minősült (216/A.§). Mivel csak 2012. február 29 óta minősül annak, ezért 2000-ig visszamenőleg már csak ezért sem tudják a SZŐKE TISZA minden egykori tulajdonosát perbe hívni azok, akik eljátszottak ezzel a gondolattal.

- 2) A SZŐKE TISZÁval, mint műemlékkel, vagy kulturális jószággal kapcsolatos, a perben kifogásolt magatartásokat, eseményeket a hajó tulajdonosa (216.§ (1) bekezdés és 216/A § (1) bekezdés) követte el. A tulajdonosokon kívül más személyt (pl.: "ismeretlen tettest") perbe vonni csak a két törvényi tényállás (2) bekezdésében szereplő általános alany (a "bárki" jelentésű "aki") alapján lehet (értelem szerűen csak a (2) bekezdésekben írt magatartásokkal összefüggésben).
- 3) Végül, ha az előző feltételek teljesültek, akkor még annak is teljesülni kell az eredményes perléshez, hogy a kifogásolt magatartás/esemény a műemléket/kulturális jószágot megrongálja, megsemmisítse, helyrehozhatatlan károsodását okozza (és ne más magatartás tegye ezt, hanem éppenséggel az, amit a perben kifogás tárgyává tettek).

Itt tehát először bizonyítani kell, hogy a SZŐKE TISZA megsemmisült, vagy a hajót kár érte és az a kár egyúttal helyrehozhatatlan is. Ezután pedig azt kell bizonyítani, hogy a megsemmisülés, illetve a kár helyrehozhatatlansága kifejezetten a perben megnevezett (a perbe hívott személyek terhére rótt) magatartásokkal (mulasztásokkal) / eseményekkel összefüggésben, azok miatt következett be. Röviden: bizonyítani kell a kárt és az okozati összefüggést (a kár bekövetkezése és a kifogásolt magatartás között).

Amennyiben a perbe hívott személyek bizonyítják, vagy akár csak valószínűsítik, hogy a megsemmisülés az ő közrehatásuk nélkül következett be, vagy a hajón az említett károk már megvoltak (a helyrehozhatatlanság már korábban kialakult, stb.), akkor a felelősségre vonás alól mentesülnek.

Vagyis összefoglalva:

A per megnyeréséhez azt kell bizonyítani, hogy:

- a kifogásolt magatartást a tulajdonos követte el
 - e körben bizonyítani kell, hogy
 - volt magatartás, valamint, hogy
 - az éppen úgy és akkor ment végbe, ahogy és amikor a felperes állítja és, hogy
 - azt a tulajdonos követte el (kivéve, ha a (2) bekezdések szerinti olyan magatartásról van szó, amelyet bárki elkövethet, mert ezeknél "csak" azt kell bizonyítani, hogy valaki elkövetett egy ilyen magatartást - tehát, hogy pl.: nem a természet/jég/stb. okozta a kárt)
- és - nem mellékesen - bizonyítani kell az okozati összefüggést a magatartás és a kár között.

Ha a fentiek közül csak egy nem sikerül, akkor a per akár a visszajára is fordulhat, és a felperes komoly elmarasztalásra számíthat:

- 1) Egyrészt neki kell fizetnie - mint vesztes félnek - az összes perköltséget. Ha szakértőket is perbe hívnak, a szakértők munkadíját is. Ha ezt nem tudják kifizetni, akkor végrehajtást vezetnek a vagyonára, hogy annak eladásából egyenlítsék ki a számlát.
- 2) Ha a perbe hívtak úgy érzik, hogy ártatlanságuk bíróság általi megerősítése nem kellő elégtétel a számukra, a rosszhiszemű perlés miatt rágalmozási, stb. egyéb polgári pert indíthatnak, amelynek elvesztése esetén (amit az alapper elvesztése valószínűsít) az abból származó hátrányok is a felpereseket terhelik.

A fentiekre tekintettel a 2000. október 1. – 2012. február 26. közötti időszak eseményeivel összefüggésben bármilyen jogi lépés megtételét csak a bizonyítékok körültekintő összegyűjtését követően és azok bizonyító erejének szakszerű mérlegelése után érdemes fontolóra venni. Javasolt továbbá, hogy a lehetséges jogorvoslati lehetőségekről először elfogulatlan és az ügyben semmilyen módon sem érintett jogással konzultáljanak.

A 2012. február 26-án (a hajó elsüllyedésekor) történt és a február 29. (a hajó kulturális örökségi védelembe vétele) utáni események tekintetében azonban már más a helyzet.

A víziközlekedésről szóló 2000. évi XLII. törvény „Vízi út, hajózó út” című ötödik részében a **71. §** a következőket tartalmazza:

- (1) A víziutat folyamatosan olyan állapotban kell tartani, hogy az alkalmas legyen az osztályának megfelelő úszólétesítmények rendeltetésszerű közlekedésére.
- (2) A nagyhajók rendszeres közlekedésére alkalmas víziúton a hajóutat ki kell tűzni.
- (3) **A víziút és a szükségkikötők rendeltetésre alkalmas állapotban tartása, fejlesztése, a hajóút kijelölése és kitűzése a víziút fenntartójának feladata.** A zárt öbölben vagy medencében elhelyezkedő kikötőhöz csatlakozó vízterületen a hajóút fenntartása, kijelölése és kitűzése – a szükségkikötő kivételével – a kikötő üzemben tartójának feladata.

A fenti szabályok megsértése esetére a törvény **60. § (1) bekezdés c) és f) pontja** és (2) bekezdése hajózási bírság kiszabását teszi lehetővé:

- (1) A jogszabályban előírt
 - c) víziút és hajóút használatára, hajóút felszabadítására,
 - f) úszólétesítmény megfelelőségére és üzemben tartására,vonatkozó **rendelkezések megsértőit** a hajózási hatóság bírság megfizetésére kötelezheti. A bírsággal kapcsolatos eljárás lefolytatására **a hajózási hatóság** jogosult.
- (2) A bírság összege legfeljebb a miniszter rendeletében megállapított hatósági eljárási díj tízszerese. Amennyiben külön jogszabály az adott tevékenységgel kapcsolatban eljárási díjat nem állapít meg, a bírság összege legfeljebb az általános tételű államigazgatási eljárási illeték húszszorosa.

A hatósági eljárásban kiszabható bírságtól teljesen független az az eset, ha a víziközlekedésről szóló 2000. évi XLII. törvényben szankcionálni rendelt magatartás más törvényben – például a büntető törvénykönyvben – írt cselekményt (bűncselekményt) is megvalósít. Az ilyen cselekmények szankcionálására a vonatkozó törvények alapján (bűncselekmények esetén a büntető törvénykönyv szerint) kerül sor. Vagyis: ha a víziközlekedés rendjét sértő cselekmény egyúttal például a műemlékek vagy a kulturális javak megrongálása (Btk. 216.§, 1216/A.§ szerinti) tényállását is megvalósítja, akkor a hatósági eljárásban kiszabható bírság mellett a büntető törvényben írt büntetés is kiszabható (külön ennek megállapítását kérő peres eljárásban).

A fentiekre tekintettel az alábbiakat kell kiemelni:

- Az úszómű horgonyzására, veszteglésére, kikötésére, stb. szolgáló vízi út fenntartójának kell gondoskodni arról, hogy az általa fenntartott víziút az úszólétesítmények rendeltetésszerű közlekedésére alkalmas állapotban legyen. Vagyis ki legyen jelölve az a hely is, ahol az úszólétesítmény kiköthet, horgonyozhat, stb. (pl.: az állóhajóként lajtromozott úszóműnek minősülő SZŐKE TISZA esetében az egyhelyben állására alkalmas hely is kijelölésre kerüljön).
- Az úszólétesítmény őrzéséről – a vízi úton pedig a víziközlekedés szabályainak az úszólétesítményen történő betartásáról – a tulajdonosnak kell gondoskodni. Különösen az olyan folyami kikötőhelyen, ahol a vízszint változása törvényszerűen és rendszeresen bekövetkezik! Ezt a kötelezettséget az is köteles betartani, akit az úszólétesítmény őrzésével a tulajdonos megbízott. Vagyis a tulajdonos (vagy megbízottja) köteles a kikötési helyzetet stabilizáló intézkedéseket naponta ellenőrizni és az úszólétesítmény kikötési állapotát a bekövetkező vízmozgásnak megfelelően kompenzálni.

A fentiekre tekintettel nagy jelentőségű esemény:

- a SZŐKE TISZÁnak a biztonságos mélységű középső vízfelületről a vízszintcsökkenés esetén sekélyváltó part menti vizekre vontatása, valamint
- a hajó jobb oldalát letaroló bárka szakszerűtlen elhelyezése és tárolása.

A fenti eseményekért ugyanis – a bemutatott jogszabályok szabályai szerint – a víziút fenntartója és az úszólétesítmény tulajdonosa (vagy annak megbízottja) felelős.

Amennyiben kiderül, hogy a SZŐKE TISZA 2012. február 26-án történt elsüllyedése nem természeti esemény következménye (vagyis nem a jég nyomta be a hajó oldalát, ahogyan azt az első napokban állították), akkor az elsüllyedése víziközlekedési balesetnek minősül, amelynek körülményeit az erre kijelölt közlekedésbiztonsági szerv vizsgálja ki a légi-, a vasúti és a víziközlekedési balesetek és egyéb közlekedési események szakmai vizsgálatáról szóló 2005. évi CLXXXIV. törvényben írt szabályok szerint. A SZŐKE TISZA elsüllyedése azonban abban az esetben sem valósít meg jogi értelemben ennél „többet”, ha az derül ki, hogy a baleset nem természeti esemény, hanem emberi közrehatás (szándékos cselekmény, vagy mulasztás) eredménye volt¹ (mivel február 26-án a SZŐKE TISZA még nem állt kulturális örökségi védelem alatt).

A hajó oldalát letaroló bárka elhelyezésével és tárolásával, illetve az annak következtében a hajóban az elsüllyedése (és február 29-én történt ideiglenes kulturális örökségi védelembe vétele) után okozott minden további kárral (amelynek a léte bizonyítás kérdése²) összefüggésben azonban már a büntető törvénybe ütköző cselekmény is felmerülhet, amennyiben a bárka használata idején a SZŐKE TISZA már a Btk. 216/A § hatálya alá tartozott (kulturális jószág volt). A bárka szakszerűtlen elhelyezése és tárolása, illetve az általa okozott károk (ha a létük bizonyítást nyer) ezért a kulturális javak megrongálása büntető törvénykönyvi tényállását valósították meg. Mivel a 216/A § (2) bekezdés nem kívánja meg a felróhatósághoz, hogy a bárka elvitele vagy a baleset más módon történő megelőzése bárkinek a munkaköri vagy egyéb kötelessége legyen, a bárka általi károkozás önmagában – minden további nélkül – annak felróható, aki a bárkát a hajó mellett hagyta.

A kár bekövetkezését – és ezzel a bűncselekmény létét – nem befolyásolja a hajóra vonatkozó kulturális örökségi védelem mértékének változása³ (vagyis, ha a bárka a hajó olyan részeiben okozott kárt, amelyek csak ideiglenesen álltak védelem alatt és a végleges védelem esetleg nem terjed ki rájuk). A Btk. 2. § szerint a bűncselekményt az elkövetése idején hatályban levő törvény szerint kell elbírálni. Ha a cselekmény elbírálásakor hatályban levő új büntető törvény szerint a cselekmény már nem bűncselekmény, vagy enyhébben bírálendő el, akkor az új törvényt kell alkalmazni; egyébként az új büntető törvénynek nincs visszaható ereje. Ebből a szempontból fontos kérdés az úgynevezett keret-diszpozíciók visszaható hatályának kérdése.

A Btk-ban ugyanis egyes bűncselekmények tényállását más jogágakba tartozó jogszabályok rendelkezései töltik ki tartalommal (ezeket hívjuk keret-diszpozícióknak). A Btk. 216.§-ba és 216/A.§-ba tartozó törvényi tényállásokat például a kulturális örökség védelméről szóló 2001. évi LXIV. törvény tölti ki tartalommal, hiszen ez a jogszabály határozza meg, hogy a Btk. 216.§ és 216/A.§ alkalmazása során mi minősül műemléknek, kulturális jószágnak. Jelen esetben az, amit a KÖH annak minősít (vagyis, amit a SZŐKE TISZÁból nem minősített annak, az nem).

A büntetőjog egyik szabálya, hogy amennyiben a keretkitöltő rendelkezésekben olyan változás következik be, amely a kötelezettséget megszünteti, vagy a tilalmat feloldja, és ezáltal a büntetőjogi védelmet megszünteti ez a büntetőtörvény megváltozásának tekintendő, és a büntethetőséget kizáró visszaható ereje van.

¹ Kivéve, ha a SZŐKE TISZA biztosítva volt, mert akkor- egyéb körülményektől függően – a biztosítási csalás lehetséges felmerülhet.

² Vagyis bizonyítani kell, hogy egy ideiglenes kulturális örökségi védelem alatt álló, ámde ettől függetlenül ócskavas árban 7 M Ft-ra értékelt fémhulladékban okozható-e bármilyen kár: hiszen a fémhulladék az csak fémhulladék, akár elgörbült a fém, akár nem.

³ Február 29-től ugyanis a SZŐKE TISZA egésze áll ideiglenes kulturális örökségi védelem alatt. Abban a pillanatban azonban, amint a KÖH nyilvánosságra hozza a Kulturális Javak Döntőbizottságának a hajóval kapcsolatos határozatát, kiderül, hogy az egész hajóra kiterjedő ideiglenes védelem a döntés után továbbra is a hajó egészén fennmarad-e, vagy csak egyes részein válik véglegessé (a hivatalosan még nem közölt döntés az eddigi sajtóértesülések alapján csak a hajó egyes részeinek védelembe vételét írja elő).

Felmerülhet tehát az a kérdés, hogy megvalósult-e a műtárgysértés akkor, ha a bárka a SZŐKE TISZÁnak olyan részeit rongálta meg, amelyekre csak az ideiglenes védelem terjedt ki, de a végleges már nem (a KÖH-nek a hajó egészére kiterjedő ideiglenes védelmet a hajó egyes részeire korlátozó végleges döntése a műemlék/kulturális jószág megrongálásának tilalmát feloldó változásnak minősül-e).

A Legfelsőbb Bíróság 1/1999 BJE (büntető jogegységi határozata) alapján azonban a helyzet egyértelmű: a BJE ugyanis kimondja, hogy a határozott időtartamra alkotott keret-kitöltő jogszabályok esetében a büntetőjogi felelősségre vonásnak nem akadályozó az, ha a keret-kitöltő jogszabály az elbírálást megelőzően hatályát veszti. Ezért abban az esetben, ha a jogszabály kerettényállását határozott időre szólóan kitöltő kötelezettség vagy tilalom az elbíráláskor már nem áll fenn, a Btk. 2.§-a szerinti visszaható hatály kérdése fel sem merülhet (BH 1998/9/409.sz. eseti határozat).

Mivel a február 29-én kiadott ideiglenes védelem a SZŐKE TISZA egészére vonatkozott, az ideiglenes védelem időszaka alatt mindenkinek tartózkodni kellett attól, hogy a hajó bármely részét megrongálja (márpedig a bárka éppen ezen időszak alatt okozott kárt). Az 1/1999. BJE hivatkozott rendelkezésére tekintettel ez alól a kötelezettség alól utólag sem lehet mentesülni, arra hivatkozva, hogy az egész hajóra kiterjedő védelmet a KÖH végül a hajó egyes részeire korlátozta.

A fentiek szempontjából a felszámolási eljárásban meghirdetett árverésen nyertes új tulajdonos felelősége fel sem vetődhet, mivel az új tulajdonos az állami elővételi jog gyakorlásáról történő nyilatkozattételig nem juthatott hozzá a tulajdonához.